

Zwoliński, Krzysztof

Pierwsze lata władzy ludowej w Pruszkowie (I)

Przegląd Pruszkowski nr 1, 2-22

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Pierwsze lata władzy ludowej w Pruszkowie (I)

Krzysztof Zwoliński ur. w 1932 r. jest absolwentem Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego. W 1976 r. uzyskuje doktorat w Instytucie Historii PAN. Jest autorem m.in. monografii o Zakładach Żyrardowskich oraz wielu artykułów przede wszystkim z historii najnowszej. W 1971 r. został wyróżniony nagrodą wojewody warszawskiego za działalność kulturalno-oświatową na terenie Żyrardowa. Od 1975 r. pracuje w KC PZPR.

W dniach 12—15 stycznia 1945 roku Armia Radziecka i sprzymierzone z nią Wojsko Polskie rozpoczęły potężną ofensywę zimowo-wiosenną w ramach operacji wiślańsko-odrzańskiej. Istotny cel taktyczny tej ofensywy stanowiła operacja warszawska prowadzona przez wojska I Frontu Białoruskiego, w skład którego wchodziła także I Armia Wojska Polskiego. Dążąc do okrążenia i zlikwidowania warszawskiego zgrupowania sił niemieckich, część jednostek I Frontu Białoruskiego rozpoczęła natarcie 14 stycznia z przyczółka warecko-magnuszewskiego w kierunku na Warkę—Grójec—Grodzisk Mazowiecki, osiągając te punkty w ciągu dwóch dni.

15 stycznia w godzinach przedpołudniowych przystąpiła do ataku operująca na północ od Warszawy 47 armia gen. lejtn. F. Perchorowicza. Po rozbiciu w ciężkich bojach zgrupowań niemieckich w widłach Wisły i Bugo-Narwi z marszu, pod osłoną nocy sforsowała ona Wisłę w rejonie Jabłonny. Rozwijając dalej natarcie przez Puszcę Kampińską na Błonie, oskrzydliła Niemców znajdujących się w Warszawie¹⁰.

W Pruszkowie w tym czasie stacjonowały liczne wycofujące się oddziały armii niemieckiej. Niemcy czynili też ostatnie przygotowania do wysadzenia w powietrze najważniejszych obiektów fabrycznych. 16 stycznia przed godz. 17.00 usunięto wszystkich pracowników z terenu elektrowni, a w niedługim czasie, w pełnym ruchu została ona wysadzona¹¹. Całe miasto pogrążyło się w ciemnościach.

Tego wieczora mieszkańcy Pruszkowa usłyszeli jeszcze trzy potężne detonacje. Kolejno wysadzone zostały składy amunicji w Otrębusach i Komorowie,¹² oraz ogołocone wcześniej z maszyn i urządzeń Zakłady Stowarzyszenia Mechaników. W wielu domach od poddmuchu wybuchów wyleciały szyby okienne.

Hitlerowcy planowali też wysadzenie w powietrze szpitala w Tworkach, ale nie zdążyli¹³.

W nocy z 16 na 17 stycznia nikt z mieszkańców miasta nie spał. Uczucia obawy i niepewności przeplatały się z radosną myślą nadziei o rychłym nastaniu dnia wolności. Wreszcie nastąpił ranek 17 stycznia, a w jego blasku, od strony Helenowa na ulice Pruszkowa wjecha-

ły na motocyklach patrole, poprzedzając kolumnę czołgów wojsk polskich i radzieckich. Następnie napływały sznury samochodów wypełnionych wojskiem z przyczepionymi działami. Pruszków był wolny. Tłumy jego mieszkańców wyległy na ulice, aby powitać swoich wyzwolicieli: Padano sobie w objęcie. Płynęły ły radości i szczęścia. Pozdrawiano i wiwatowano na cześć maszerujących żołnierzy¹⁴. Wśród polskich czołgistów, którzy wyzwalałi Pruszków, walczył jego rodak — Stefan Czubek. Jak sam wspomina miał wówczas cichą nadzieję, że po 5 latach rozłąki zobaczy swoją rodzinę. „Niestety nie udało się, nie dowiedziałem się nawet czy moi najbliżsi żyją, gdyż od razu poszliśmy dalej, na Zachód”¹⁵ — konkluduje Czubek.

Pruszków został zdobyty bez walki. Miały miejsce tylko nieliczne, drobne potyczki z niedobitkami wojsk niemieckich chroniących się między innymi na terenie szpitala w Tworkach i w ruinach Wytwórni Obrabiarek¹⁶.

Odzyskanie wolności niosło z sobą liczne zadania. Dyktowało przede wszystkim potrzebę i konieczność zdwojonego wysiłku zmierzającego do zorganizowania życia w mieście. Zadanie to podjęli w pierwszym rządzie działacze PPR.

W godzinach popołudniowych 17 stycznia 1945 roku do Pruszkowa zdolali dotrzeć: Henryk Szafrąński, Ryszard Strzelecki, Irena Ciesielska, a także wielu innych działaczy PPR, którzy zagrożeni aresztowaniem w ostatnich dniach wojny, zmuszeni byli szukać schronienia na innym terenie¹⁷.

Prawie też natychmiast zwołana została pierwsza jawna narada członków Komitetu Dzielnicowego PPR, których udało się uchwycić. Główny cel obrad, który sobie postawiono, to ustanowienie władzy ludowej w mieście, zabezpieczenie ładu i porządku, oraz ocalałego mienia. Pierwsza uchwała, jaką podjęto, dotyczyła utworzenia Milicji Obywatelskiej. Komendantem MO został Marian Bober („Stary”), a jego zastępcą — Jan Iżycki („Okon”)¹⁸, zastępcą komendanta AL w Pruszkowie. W kilka dni później przystąpiono do organizowania aparatu służby bezpieczeństwa. Pionierami Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego byli: Dobrzyński, Kowalczyk, Kłociński, Kwiatkowski, Mysikurek, Polak, Józef Plewa, Roman Stachowicz, Ryszard Skorupa, Stanisław Tyczyński¹⁹.

Na czele Urzędu Bezpieczeństwa stanął Stanisław Karol. Zarówno funkcjonariusze MO, jak i organów bezpieczeństwa otrzymali broń. Zadaniem szczególnie pilnym było zabezpieczenie resztek ocalałego majątku w poszczególnych zakładach, gdyż część ludności dopuszczała się grabieży. W ważniejszych punktach miasta i na terenie poszczególnych zakładów wystawione zostały posterunki Milicji Obywatelskiej.

Poważną siłę polityczną wspierającą poczynania partii stanowiła organizacja ZWM w Pruszkowie. Jej członkowie już pierwszego dnia po wyzwoleniu miasta, zgłosili swą gotowość do pracy wszędzie tam, gdzie władze miasta uznają to za potrzebne. Wstępowali więc ZWMowcy do Milicji Obywatelskiej, do organów Bezpieczeństwa Publicznego, do Ludowego Wojska Polskiego i szkół oficerskich. Współuczestniczyli w zabezpieczaniu mienia państwowego, w strzeżeniu ładu i porządku. Jednocześnie organizacja podjęła działania na rzecz rozbudowy własnych szeregów. Przyjmowano głównie młodzież robotniczą. W czerwcu 1946 r. pruszkowska organizacja ZWM liczyła 87 członków

zorganizowanych w jednym kole, które następnie przekształcone zostało w Zarząd Miejski. Pierwszym po wyzwoleniu przewodniczącym ZWM w Pruszkowie był Zbigniew Knap²⁰.

W pierwszym dniu wyzwolenia rozpoczął też w Pruszkowie jawną działalność powołany jeszcze w okresie okupacji Komitet Wojewódzki PPR lewobrzeżnej części województwa warszawskiego, oraz analogiczna Wojewódzka Rada Narodowa, której przewodniczył Henryk Szafranski. Siedziba KW PPR na terenie Pruszkowa (ul. Kraszewskiego 4) mieściła się do marca 1945 roku, a Urzędu Wojewódzkiego do końca 1949 r.

Natychmiast po wyzwoleniu rozpoczęła też działalność Miejska Rada Narodowa — jako jedyna legalna reprezentantka władzy ludowej w mieście. Trzon jej stanowili członkowie rady konspiracyjnej. Byli to: 1. Arak Henryk — kolejarz, bezpartyjny, 2. Gospodarczyk Edward — PPR, 3. Iżycki Jan — PPR, 4. Maliga Wacław — PPR, 5. Mańkowski Wacław — PPR, 6. Piątek Władysław — PPR, 7. Polak Bolesław — PPR, kolejarz, 8. Słota Józef — PPR, 9. Stachacz Stanisław — PPR, kolejarz, 10. Zyrek Marcin — PPR²¹.

Ponadto w tym pierwszym okresie do składu Miejskiej Rady Narodowej między innymi zostali wybrani:

1. Ciesielski Jan — PPR, 2. Chmielewski Antoni — PPR, 3. Fabisiewicz Jan — PPR, 4. Głodkowski Stefan — PPR, 5. Guła Józef — PPS, 6. Kędzierski Feliks — PPR, 7. Kosna Mieczysław — SL, Samopomoc Chłopska, 8. Kosut Karol — PPR, 9. Kozłowski Kazimierz — SD, 10. Łabęda Roman — PPS, 11. Łukasik Józef — PPR, 12. Maciaszek Zygmunt, 13. Makowski Stanisław — SL, 14. Mazurkiewicz Władysław — ZNP, 15. Roszkowski Michał — PPR, 16. Uszkiewicz Leon — PPR, lekarz, 17. Walczak Leon — PPS, 18. Wińczuk Edward — SD, 19. Witkowski Stefan — PPS, 20. Zmorzyński Zygmunt — PPS.

Ogółem wytypowanych zostało 24 radnych, co łącznie z członkami z okresu okupacji dawało 34-osobowy skład Rady²². Na zebraniu organizacyjnym Miejskiej Rady Narodowej, które jak należy przypuszczać odbyło się 17 lub 18 stycznia 1945 r. ukonstytuowało się jej Prezydium oraz powołane zostały władze samorządowe. Tryb powoływania, organizację i zakres działania samorządu terytorialnego jako organu wykonawczego Rady Narodowej określał dekret PKWN — z dnia 23 listopada 1944 roku.

Na przewodniczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej powołany został Wacław Mańkowski (PPR) — przewodniczący konspiracyjnej Rady Narodowej w Pruszkowie od czerwca 1944 r., na wiceprzewodniczącego — Zygmunt Zmorzyński (PPS), na członków prezydium — Michał Roszkowski (PPR), Edward Wińczuk (SD) i Leon Walczak (PPS)²³.

W dalszej kolejności dokonano wyboru Zarządu Miejskiego organu wykonawczego Rady — w składzie: Wacław Mańkowski — tymczasowy prezydent i Irena Ciesielska — sekretarz²⁴. Nie powołano natomiast wiceprezydenta i ławników, co było naruszeniem postanowień rzezonego dekretu PKWN. Stan taki trwał do maja 1945 r. W międzyczasie zgłaszali swój akces do pracy w Zarządzie Miejskim byli pracownicy administracji. Zorganizowano Biuro Zarządu Miejskiego z czterema wydziałami: ogólnoadministracyjnym, techniczno-gospodarczym, finansowo-podatkowym, aprowizacji i rolnictwa²⁵.

Z dniem 1 marca 1945 roku na stanowisko prezydenta miasta powołany został Stefan Witkowski (PPS), a na sekretarza Zarządu Miejskiego — Józef Madejski, który przyjął tę funkcję po Irenie Ciesielskiej. Wakowało nadal stanowisko wiceprezydenta, na które Miejska Rada Narodowa w dniu 15.III.1945 r. wybrała Wacława Maligę²⁶ — dotychczasowego I sekretarza Komitetu Miejskiego PPR.

W kwietniu 1945 roku Komitet Miejski PPR odwołał swojego przedstawiciela ze składu Prezydium Miejskiej Rady Narodowej Michała Roszkowskiego, w związku z jego przejściem do innej pracy, a skierował na to miejsce Mariana Stępińskiego²⁷.

Następowały też dalsze i to dosyć częste zmiany w składzie Zarządu Miejskiego. Z dniem 1 maja 1945 roku Józef Madejski powołany został na członka Prezydium MRN, a funkcję sekretarza Zarządu Miejskiego powierzono Stanisławowi Koprowi (SD)²⁸. Działając zgodnie z art. 28 Dekretu PKWN z dnia 23.XI.1944 r. o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego (DURP Nr 14, poz. 74) Miejska Rada Narodowa na posiedzeniu w dniu 29 V 1945 r. przeprowadziła wybory uzupełniające do Zarządu Miejskiego ławników, którymi zostali: Jan Ciesielski (PPR), Feliks Krzemiński (PPS) i dr Aleksy Wojtaszyński²⁹.

W związku z powołaniem Stefana Witkowskiego z dniem 11 sierpnia 1945 roku na przewodniczącego Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie, złożył on rezygnację ze stanowiska prezydenta. Do czasu wyboru nowego prezydenta, obowiązki te pełnił urzędujący wiceprezydent — Waclaw Maliga³⁰. W dniu 15 sierpnia 1945 roku Miejska Rada Narodowa przeprowadziła wybory prezydenta, wiceprezydenta i jednego ławnika, gdyż z funkcji tej złożył rezygnację Jan Ciesielski. Na prezydenta zgłoszona została kandydatura Edwarda Paszki (SD), na wiceprezydenta — ponownie Waclawa Maligi, na ławnika — Stefana Urbańskiego. Obradom przewodniczył wiceprzewodniczący MRN Zygmunt Zmorzyński, zalecając przeprowadzenie głosowania w sposób jawny. Wszyscy kandydaci zostali wybrani olbrzymią większością głosów, ale jawne głosowanie oznaczało naruszenie art. 34 § 1 Dekretu PKWN z dnia 23 XI 1944 r. (Dz. U. RP Nr 14 poz. 74), który mówił o tajności wyborów członków organów wykonawczych rady. Stąd też Urząd Wojewódzki w Warszawie pismem z dnia 7.II.1946 roku zalecił przeprowadzenie ponownych wyborów, które odbyły się 5 marca tegoż roku. W tajnym głosowaniu Miejska Rada Narodowa powołała ponownie na prezydenta miasta Edwarda Paszke, a na wiceprezydenta Waclawa Maligę, który jak wspomniano — stanowisko to pełnił od 15 marca 1945 roku³¹.

Na posiedzeniu Miejskiej Rady Narodowej w dniu 20 IX 1945 roku rezygnację ze swoich funkcji złożyło dwóch członków Prezydium: Marian Stępiński (przeszedł do pracy w Urzędzie Wojewódzkim) i Edward Wińczuk, który zmienił przynależność partyjną z SD na PPS. Na miejsce H. Stępińskiego Komitet Miejski PPR zgłosił Edwarda Gospodarczyka, a SD — na miejsce E. Wińczuka delegowało Kazimierza Kozłowskiego³².

Następowały też systematycznie choć nieliczne zmiany w składzie samej Rady. Od stycznia do czerwca 1945 roku mandaty radnych między innymi złożyli: Stanisław Ładno, Władysław Piątek, Bolesław Polak i Stanisław Stachacz.

Na ich miejsce do składu Rady delegowano: Jana Fabisiewicza, Mieczysława Kosno, Karola Kosuta i Piotra Pruszkiewicza. W sierpniu 1945 roku skład MRN stanowiło 32 radnych. Z tego względu, że jest to pierwszy imienny zestaw kompletu radnych na który natrafiono w materiałach archiwalnych przytoczymy go tu w całości. Byli to: 1. Arak Henryk PPR, 2. Ciesielski Jan PPR, 3. Chmielewski Antoni PPR, 4. Chmielewski Kazimierz PPR, 5. Fabisiewicz Jan PPR 6. Gęsicki Stefan PPS, 7. Giesso Zygmunt ZNP, 8. Głodkowski Stefan PPR, 9. Gospodarczyk Edward PPR, 10. Guła Józef PPS,Zw. Zaw. 11. Iwanow Jerzy PPR, 12. Jasiński Stanisław PPR, 13. Jędrzewski Piotr PPR, 14. Kędzierski Feliks PPR, 15. Korzęb Waclaw PPS, 16. Kozłowski

Kazimierz SD, 17. Kurzela Tadeusz SD, 18. Kosna Mieczysław SL, Sam. Chłopska, 19. Kosut Karol PPR, 20. Łabęda Roman PPS, 21. Łukasik Józef PPR, 22. Maciaszek Zygmunt SD, 23. Mańkowski Waclaw PPR, 24. Pruszkiewicz Piotr PPS, 25. Radzio Zygmunt PPR, 26. Stępiński Marian PPR, 27. Szrebka Tadeusz PPS, 28. Uszkiewicz Leon PPR, 29. Walczak Leon PPS, 30. Wińczuk Edward SD, 31. Zmorzyński Zygmunt PPS, 32. Żak Piotr PPS⁸³.

W celu usprawnienia swojej działalności Miejska Rada Narodowa powołała w marcu 1945 roku kilka komisji problemowych, jak: Komisja Szkolna, Komisja Kwaterunkowa, Komisja Apropowizacyjna, Komisja Kontroli Społecznej, Komisja Ekshumacyjna. W lipcu tegoż roku Rada powołała Komisję Przemysłową w składzie: Kazimierz Chmielewski, Józef Guła, Marian Stępniewski i inż. Arkadiusz Szczucki jako rzeczoznawca. W tym samym czasie powołano też Komisję Handlową w skład której wchodzili radni: Edward Gospodarczyk, Piotr Pruszkiewicz i Leon Walczak⁸⁴. W sierpniu powołano Komisję Rewizyjną, w listopadzie — Komisję Opieki Społecznej oraz przekształcono Komisję Szkolną w Komisję Oświatową, przy zachowaniu jej dotychczasowego składu osobowego — Edward Gospodarczyk, Józef Guła i Zygmunt Maciaszek⁸⁵. Za wyjątkiem Komisji Ekshumacyjnej, pozostałe miały charakter stały. Komisja Kontroli Społecznej np. stanowiła istotną płaszczyznę współpracy partii politycznych w zakresie prawa nieograniczonej kontroli organów wykonawczych samorządu terytorialnego oraz państwowych organów wykonawczych według jej właściwości terytorialnej. W związku z tym, że na przestrzeni dotychczasowej działalności Komisja ta uległa zdekompromowaniu, została uchwałą Miejskiej Rady Narodowej z dnia 5 III 1945 roku rozwiązana i powołano nową w następującym składzie: przewodniczący — Kazimierz Kozłowski (SD), z-ca przewodniczącego — Piotr Żak (PPS), członkowie: Stanisław Bartczak (PPR), Czesław Ciesielski (SD), Edward Gospodarczyk (PPR), Tadeusz Jaros (PPS), Piotr Pruszkiewicz (bezp.), Tadeusz Stopiński (PPR), Tadeusz Szrebka (bezp.), Leon Walczak (PPS)⁸⁶.

W lutym 1947 roku Rada powołała Komisję Planowania w składzie: Maria Boguszewska, Kazimierz Kozłowski, Wiktor Lesiewicz, Franciszek Makowski, Waclaw Mańkowski, Zygmunt Zmorzyński, Marcin Żyrek⁸⁷.

Palącą sprawą w tych latach było zwalczanie szerzącej się spekulacji gospodarczej na rynku. Zadania te spełniać miała między innymi Komisja Kontroli Cen powołana przez Radę Narodową w dniu 26 VI 1947 roku. W skład jej wchodzili: Bolesław Dąbrowski (bezp.), Aniela Dokudowicz (PPR, Liga Kobiet), Stanisław Makowski (Sam. Chłopska)⁸⁸. O zakresie działania i aktywności tej komisji świadczyła duża liczba przeprowadzonych kontroli i wniosków z nich płynących. Od lipca do grudnia 1947 roku skontrolowano 325 sklepów i wysłano do Delegatury Warszawskiej 64 wnioski o ukaranie na łączną sumę 1.471.000 zł. Udzielono 48 upomnień, 62 sprawy umorzono. Wnioski zatwierdzane przez Delegaturę Warszawską opiewały na kwotę 1.093.000 zł. W całej tej akcji brało udział 247 kontrolerów⁸⁹ a rzeczywiste potrzeby były jeszcze większe.

Rok 1945 zamykał się w Pruszkowie znamiennym wydarzeniem. W wyniku starań miejscowych władz, z dniem 1 stycznia 1946 roku miasto zostało wydzielone na prawach powiatu z dotychczasowego Związku Samorządowego powiatu warszawskiego. Poprzedziły to organizacyjne działania przygotowawcze, jak: uchwała Miejskiej Rady Narodowej z dnia 22 czerwca 1945 roku o powołaniu w Pruszkowie Ko-

mitetów dzielnicowych, blokowych, domowych. Miasto podzielone zostało na 3 dzielnice: Pruszków, Zbików i Tworki⁴⁰.

Uroczyste przekazanie Dekretu Ministra Administracji Publicznej z dnia 15 XI 1945 roku L. dz. III. s. 10038/45 o wydzieleniu miasta Pruszkowa z Powiatowego Związku Samorządowego nastąpiło na nadzwyczajnym posiedzeniu Miejskiej Rady Narodowej w Pruszkowie w dniu 8 grudnia 1945 roku, któremu przewodniczył W. Mańkowski. Wręczenia Dekretu dokonał Wojewoda Warszawski inż. Stanisław Żrałek na ręce prezydenta Pruszkowa Edwarda Paszke⁴¹.

Następowały też kolejne zmiany osobowe w Zarządzie Miejskim i Prezydium Miejskiej Rady Narodowej. W listopadzie 1945 roku Komitet Miejski PPS wystąpił z postulatem odwołania z funkcji ławnika F. Krzemińskiego, proponując jednocześnie na jego miejsce Edwarda Wińczuka⁴², który do września tegoż roku wchodził w skład Prezydium MRN, ale z ramienia Stronnictwa Demokratycznego.

W marcu 1946 roku Edward Paszke skierowany został na przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej we Wrocławiu, w związku z czym złożył rezygnację ze stanowiska prezydenta miasta Pruszkowa, przekazując czasowo pełnienie tych obowiązków wiceprezydentowi Malidze. W dniu 1 VI 1946 roku Miejska Rada Narodowa dokonała wyboru nowego prezydenta, którym został dotychczasowy sekretarz Zarządu Miejskiego i radny MRN — Stanisław Koper (SD)⁴³.

W składzie Prezydium MRN ponowne zmiany miały miejsce pod koniec 1946 roku. W dniu 19 października na miejsce ustępującego E. Gospodarczyka Rada powołała w skład Prezydium — Wiktora Lesiewicza⁴⁴.

W tamtym okresie poszczególne rady narodowe kierowały swoich przedstawicieli do Wojewódzkiej Rady Narodowej. Z Pruszkowa, uchwałą MRN z dnia 26 XI 1946 roku mandaty takie otrzymali Waclaw Mańkowski i Zygmunt Zmorzyński⁴⁵.

Pod koniec maja 1947 roku z funkcji ławnika odwołany został Stefan Urbański, a na to miejsce wybrano Wiktora Lesiewicza⁴⁶, zwalniając go równocześnie z członka Prezydium MRN. W skład Prezydium Rada wybrała Antoniego Chmielewskiego.

W październiku 1947 roku dokonano kolejnych zmian w składzie Prezydium MRN i Zarządu Miejskiego. Na sesji MRN w dniu 18 października złożył rezygnację z funkcji przewodniczącego Waclaw Mańkowski⁴⁷, a PPS odwołała z członka Prezydium L. Walczaka, rekomendując na jego miejsce Władysława Kaczkowskiego⁴⁸. Rada przyjęła zgłoszone rezygnacje i w tym samym dniu wybrała na swojego przewodniczącego Waclawa Maligę — dotychczasowego wiceprezydenta a na członka Prezydium — W. Kaczkowskiego. Na tej sesji Miejskiej Rady Narodowej wystąpili też z prośbą o zwolnienie z funkcji ławników Wiktor Lesiewicz i Edward Wińczuk. Rada uwzględniła ich prośbę wybierając na ławników Michała Górajskiego i Antoniego Wysockiego⁴⁹.

W związku z wyborem W. Maligi na przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej stanowisko wiceprezydenta powierzono pod koniec października 1947 r. Stanisławowi Besiekierskiemu. Tak więc w końcu 1947 roku skład Zarządu Miejskiego stanowili; Stanisław Koper — prezydent, Stanisław Besiekierski — wiceprezydent, Michał Górajski, Aleksy Wojtaszyński, Antoni Wysocki — ławnicy⁵⁰. W takim układzie Zarząd Miejski pracował do połowy października 1948 roku z tym, że od początku roku funkcje sekretarza pełni Witold Chełmiński. Z dniem 15 X 1948 roku rezygnację ze stanowiska prezydenta złożył Stanisław Koper⁵¹. Tydzień wcześniej z funkcji przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej zrezygnował (z dniem 6 października) Waclaw Maliga..

Równocześnie Komitet Miejski PPR wystąpił z wnioskiem o odwołanie ze składu Prezydium Rady Antoniego Chmielewskiego, desygnując na to miejsce Stanisława Bartczaka⁵².

Na Sesji Miejskiej Rady Narodowej w dniu 8 XI 1948 roku przewodniczącym wybrany został Władysław Kowalczyk, a wiceprzewodniczącym Kazimierz Kozłowski. Na członków Prezydium MRN wybrano Stanisława Bartczaka, Mariana Studniarskiego i Edwarda Wińczuka⁵³. Na tej samej sesji Rada powołała na stanowisko prezydenta Zygmunta Zmorzyńskiego, zwalniając go jednocześnie z dotychczasowej funkcji wiceprzewodniczącego⁵⁴. W grudniu 1948 roku z funkcji ławnika odwołano Michała Gorajskiego, powierzając je Władysławowi Piątkowi⁵⁵. Tak oto kształtowały się składy osobowe organów władzy i administracji terenowej w Pruszkowie, oraz zmiany w nich zachodzące w latach 1945—1948.

Przed Radą Narodową i jej organem wykonawczym — Zarządem Miejskim stanęły trudne i różnorodne zadania. Przede wszystkim należało zapewnić ludności miasta środki do życia. Jedną z dróg do tego wiodących, to odbudowa i uruchomienie zakładów produkcyjnych. Stąd żywa troska władz miejskich od pierwszych dni wolności o jak najszybsze rozwiązanie tego problemu.

Zarówno dostarczenie żywności, jak i wznowienie produkcji wiązało się z koniecznością uzyskania środków transportu. Skoordynowanego planu działania wymagało usuwanie zniszczeń wojennych w mieście oraz rozwiązywanie kwestii mieszkaniowej. Tę ostatnią komplikował fakt, że w Pruszkowie zamieszkiwało wtedy prawie 40 tys. ludności, a więc o około 10 tys. więcej niż przed wojną. Wynikało to ze zniszczenia Warszawy, której mieszkańcy szukali schronienia w okolicznych miejscowościach. Z każdym miesiącem jednak liczba ludności napływowej zmniejszała się tak, że już 1 kwietnia 1945 roku — jak wykazywał pierwszy spis powszechny — Pruszków zamieszkiwało 37 239 osób, a w 1948 r. — tylko 31 000 osób⁵⁶. Lata późniejsze przyniosły ponowny, ale już naturalny wzrost liczby mieszkańców Pruszkowa. Palącym problemem było rozpoczęcie nauki w szkołach podstawowych i średnich. Budynki szkół, zamienione przez Niemców na szpitale lub kwatery wojskowe, zdewastowane i ograbione ze sprzętu szkolnego, wymagały teraz dużego nakładu pracy i środków.

Zagrożenie stanu sanitarnego miasta i zdrowia jego mieszkańców, zmuszało do natychmiastowego zajęcia się organizacją placówek służby zdrowia. Trzeba uwzględnić, że wszystkie te zadania należało wykonać w warunkach, gdy władze miejskie nie dysponowały żadnymi środkami finansowymi.

Problemem największej wagi był brak żywności, a przede wszystkim chleba. Dla przewyciężenia trudności aprowizacyjnych władza ludowa zmuszona była z czasem do podjęcia w skali kraju szeregu niepopularnych decyzji, jak wprowadzenie kartek żywnościowych czy obowiązujących dostaw zboża i mięsa na wsi.

Jednocześnie na szeroko zakrojoną skalę rozpoczęto walkę ze spekulacją, kradzieżami oraz ograniczano swobodę działania prywatnej inicjatywy.

W Pruszkowie władze miejskie, chcąc zapewnić mieszkańcom chleb, sięgnęły do zapasów mąki i zboża ukrytych przed okupantem jeszcze w ostatnich dniach wojny we młynach, piekarniach, a także do źródeł prywatnych. Pod koniec stycznia 1945 roku uruchomiono młyn Lorenza. Zarząd miasta wystąpił z pismem do Cegielskiego — właściciela piekarni przy ul. 3 Maja, aby zezwolił na wypiek chleba zespołowi piekarzy zorganizowanemu przez Edwarda Gospodarczyka. Na apel władz miejskich do wypieku chleba z własnych niewielkich za-

pasów mąki przystąpił też właściciel piekarni Kazimierz Kamiński. W porozumieniu z piekarzami Zarząd Miejski ustalił cenę rynkową chleba w wysokości 10 zł. lubelskich za 1 kg zobowiązując się jednocześnie do dostarczenia piekarniom węgla. W wyniku tych przedsięwzięć, wprawdzie w bardzo skromnych ilościach, ale mieszkańcy miasta mieli zapewniony chleb.

W końcu stycznia miasto otrzymało pierwszy przydział mleka w ilości 150 litrów, które rozdzielono wśród najbardziej potrzebujących — szpital, ośrodek zdrowia, dzieci⁵⁷. Polecono też otwarcie sklepów właścicielom prywatnym⁵⁸.

Władze miasta nie były jednak w stanie zapewnić ludności dostatecznego zaopatrzenia w podstawowe artykuły spożywcze. Aby dostarczyć minimum żywności tym, co przystąpili do pracy nad organizowaniem życia w mieście, odbudową i uruchomieniem fabryk, zorganizowano stołówki zakładowe. Od 17 stycznia 1945 r. prowadzona była stołówka przy Zarządzie Miejskim, z której korzystali pracownicy urzędów miejskich, partii politycznych, organizacji społecznych, nauczyciele, łącznie około 200 osób⁵⁹. Ale i tu potrzebne były środki finansowe i produkty żywnościowe, których miasto nie posiadało. Próbując chociaż częściowo zaradzić tej trudnej sytuacji Komitet Miejski PPR i Rada Związków Zawodowych powołały specjalne ekipy robotnicze złożone z członków partii i bezpartyjnych, które zaopatrzone w upoważnienia Pełnomocnika Rządu Bolesława Rumińskiego udały się do powiatów grójeckiego i grodzkiego w celu zebrania u rolników dobrowolnych ofiar w formie artykułów żywnościowych, jak: kasza, groch, zboże, mąka, ziemniaki. Chłopi udzielali pomocy swoim klasowym sojusznikom z miasta. Przywożone przez ekipy robotnicze ziemniaki umożliwiły prowadzenie stołówek w pruszkowskich fabrykach, a częściowo zasilili nawet załogi niektórych zakładów stocznic⁶⁰.

Pewne niewielkie ilości mięsa uzyskiwano też z uboju w Rzeźni miejskiej, która wznowiła pracę w pierwszych dniach po wyzwoleniu. Wyloniona została Rada Załogowa Rzeźni oraz Zarząd, na czele którego stanął dr Mazurek jako tymczasowy kierownik⁶¹. Do końca stycznia 1945 roku ubito tu 15 krów, 9 jałowic i 2 cielaki, a mięso przekazywane było do dyspozycji władz miejskich, które rozdzielały je stołówkom zakładowym, szpitalowi i organizacjom politycznym. W lutym ubito 23 krowy, 12 jałowic, 2 cielaki, 1 owcę i 1 świnie. W stosunku do rzeczywistych potrzeb, były to ilości węższ niż znikome. Ogółem produkcja Rzeźni w pierwszym półroczu 1945 roku osiągnęła zaledwie 10% stanu w porównaniu do analogicznego okresu z lat przedwojennych⁶². Świadczyło to o bardzo niskim stanie pogłowia zwierząt w kraju, wyniszczonych w czasie wojny.

W połowie kwietnia 1945 roku wśród załogi Rzeźni utworzona została komórka PPR. Organizatorami jej byli: Józef Ciesielski — sekretarz, Jan Mankiewicz i Zygmunt Płocki, wśród pierwszych przyjętych członków znaleźli się: Leon Bilski, Józef Czarnecki, Feliks Durka, Henryk Gabryszewski, Józef Leoniak, Satriśław Lewandowski, Jan Zawłocki i Jan Żuchiewicz. W maju 1945 roku sekretarzem organizacji wybrano Jana Hankiewicza, gdyż Józef Ciesielski już od marca pełnił także funkcję sekretarza Komitetu Miejskiego PPR. W lipcu tegoż roku komórka PPR liczyła 16 członków. W skład egzekutywy wchodził: Jan Hankiewicz — sekretarz, Leon Bilski, Feliks Durka i Eugeniusz Perz. W październiku 1945 roku stan organizacji zmniejszył się do 10 członków⁶³.

Ciężką sytuację żywnościową w mieście pogłębiał dotkliwy brak środków transportu. Nie było czym przewieźć np. ziemniaków, których

znaczące ilości znalezione zostały przez ekipy robotnicze w gminie Kanie pow. Grójec. Na dezorganizowanie rynku i rozprężenie życia gospodarczego nastawiona też była działalność polskiej reakcji, siejącej wrogie pogłoski o wymianie znajdujących się w obiegu pieniędzy i ich bezwartowości⁶⁴.

Sytuacja aprowizacyjna w mieście nieco się poprawiła od kwietnia 1945 roku, kiedy wprowadzono kartki żywnościowe. Miesięczne przydziały artykułów żywnościowych w oparciu o system kartkowy były następujące:

chleb	pracownik	— 12 kg
	członek rodziny	— 8 kg
tłuszcz	pracownik	— 0,75 kg
	członek rodziny	— 0,50 kg
mięso	pracownik	— 1,50 kg
	członek rodziny	— 0,75 kg
ziemniaki	pracownik	— 15 kg
	członek rodziny	— 12 kg
mleko	dzieci do lat 7	— 5 litrów
	od 8 do lat 16	— 2,5 litra ⁶⁵ .

Rzecz jednak w tym, że przewidziane przydziały nie zawsze mogły być realizowane w praktyce w pełnej wysokości, gdyż nie starczało masy towarowej. Załoga Fabryki Ołówków licząca w kwietniu 340 osób, w ramach miesięcznej aprowizacji otrzymała na pracownika 10 kg chleba, 9 kg mąki razowej, 1,5 kg mąki pyłkowej, 0,5 kg mąki pszennej, 1 kg słoniny, 0,8 kg cukru, 0,5 kg marmolady, 0,25 kg sera, zaś na członka rodziny tylko 4,5 mąki razowej, 1 kg mąki pyłkowej, 0,5 kg słoniny i 0,3 kg cukru.

Załoga Fabryki Pilników Hozer i S-ka licząca 62 osoby, otrzymała tygodniowo na pracownika w miesiącu kwietniu następujące przydziały: 3 kg chleba, 0,10 kg drożdży, 1,70 kg cukru, 0,5 kg kawy zbożowej, 0,20 kg mydła, 0,20 cukierków, 1,25 kg oleju, 1 kg mąki kartoflanej, 0,025 kg herbaty, 1 kg marmolady⁶⁶. Podobnie kształtowały się przydziały i w innych zakładach na terenie Pruszkowa. Ale z każdym miesiącem sytuacja ta ulegała pewnej poprawie, a warunki pracy i bytu mieszkańców stawały się coraz znośniejsze.

Pod koniec stycznia 1945 roku wznowił pracę w mieście Urząd Poczty, Telefonów i Telegrafu. W dniu 28.I. z inicjatywy Miejskiej Rady Związków Zawodowych w budynku Poczty przy ul. Kościuszki 28 odbyło się zebranie byłych pracowników tej placówki, na którym wyłoniony został Komitet Pracowników w składzie: Jan Babicki — przewodniczący — były naczelnik Poczty Polskiej, Władysław Markiewicz — z-ca przewodniczącego, Emilian Ćwikliński — sekretarz, a Tadeusz Augustyniak, Władysław Kuba, Piotr Kucharski — członkowie. Zadaniem Komitetu było przeprowadzenie rejestracji i angażowanie byłych pracowników, oraz nawiązanie kontaktów z władzami poczty i kolei w celu jak najszybszego rozpoczęcia działalności poczty, telefonów i telegrafu w mieście⁶⁷.

W wyniku ofiarności nauczycieli, rodziców i zaangażowaniu młodzieży, przywrócono należną funkcję budynkom szkolnym. Najbardziej zdemontowana była szkoła przy ul. Sienkiewicza i w niej też z inicjatywy Komitetu Miejskiego PPR odbyło się pierwsze zebranie nauczycieli i rodziców w sprawie wznowienia nauki. Postanowiono, że ta szkoła zostanie wyremontowana i uruchomiona w pierwszej kolejności. Wyłaniały się samorzutnie komitety rodzicielskie. Przystąpiono do porządkowania i remontów budynków szkolnych, naprawy sprzętu. Wy-

datnej pomocy w tym zakresie udzieliła nauczycielom i młodzieży miejscowa organizacja ZWM.

Jej członkowie pomogli w przeprowadzeniu remontów, znosili sprzęt szkolny porozrzucany w różnych punktach miasta. Nauczyciele dostarczyli własne podręczniki i przybory szkolne⁶⁸, władze miejskie zapewniły opał — tak, że 1 lutego 1945 roku w szkołach rozpoczęto naukę. Jak się wkrótce jednak okazało, radość płynąca z tego wielkiego społecznego sukcesu, mogła w każdej chwili przerodzić się w zbiorową tragedię. W kilka dni po rozpoczęciu zajęć odkryto, że budynek szkoły im. T. Kościuszki jest podminowany. Wezwani saperzy i pirotechnicy znaleźli w pomieszczeniach budynku aż sześć groźnych min. Po tym smutnym doświadczeniu, przeprowadzono skrupulatne przeglądy pozostałych budynków szkolnych, ale na szczęście żadnych min już nigdzie nie znaleziono.

W maju 1945 roku w Pruszkowie czynnych było 7 szkół powszechnych — w tym 1 specjalna, gimnazjum i liceum ogólnokształcące im. T. Zana, dyr. Michał Sokorski, Gimnazjum Kupieckie (dyr. R. Stefański). Gimnazjum Mechaniczne Stowarzyszenia Mechaników Polskich (dyr. Julian Gomuliński) i Wieczorowa Doksztalająca Szkoła Zawodowa. W szkołach powszechnych uczyło się 3.000 dzieci i pracowało 73 nauczycieli, w szkołach średnich pobierało naukę 600 uczniów a pracowało 30 nauczycieli. Od kwietnia 1945 roku oddano im do użytku Bibliotekę Miejską⁶⁹.

Do końca 1945 roku w Pruszkowie uruchomione zostały jeszcze dwie dalsze placówki oświatowe: Publiczna Szkoła Doksztalająca Zawodowa Męska, którą kierował dyr. Dajczer i Publiczna Szkoła Doksztalająca Zawodowa Żeńska⁷⁰.

Pamiętano także o zorganizowaniu wypoczynku dla młodzieży szkolnej. W lipcu i sierpniu 1945 roku na półkoloniach w Komorowie przebywało w dwóch turnusach 1000 dzieci z pruszkowskich szkół⁷¹.

Wznowienie nauki nie oznaczało wcale zakończenia kłopotów władz miejskich związanych ze szkołami. Latami przecież trzeba było odrabiać ogromne straty poniesione w czasie okupacji w wyposażaniu szkół. Wymagało to dużych nakładów finansowych i materiałowych, których powszechnie brakowało. Chcąc możliwie jak najszybciej doprowadzić do poprawy warunków pracy szkół, władze miejskie zwróciły się o pomoc do społeczeństwa. Organizowano zbiórki uliczne na cele szkół. Wydano ulotki-odezwy „Pomagajmy szkole polskiej”, które kolportowano wśród mieszkańców miasta. W sierpniu 1945 roku Miejska Rada Narodowa uchwaliła odezwę do społeczeństwa apelując o pomoc materialną dla szkolnictwa. Czytamy w niej m.in. „Wysłłek Państwa, Samorządu nie pokonają piętującego się trudu (odnowienia i wyposażenia szkół — uzup. autora) bez aktywnego współdziałania społeczeństwa. Przemysł pruszkowski już dał wyraz swej obywatelskiej postawy, ofiarując dla szkół wytwory swej produkcji lub robociznę. Teraz na Was kolej Obywatele. Stańcie wspólnie z Państwem i Samorządem do dzieła odbudowy szkół. Stwórzcie dla swych dzieci — przyszłości narodu — i ich wychowawców jak najlepsze warunki pracy. Niech czyste i wygodne szkoły staną się kuźnią zdrowych, szlachetnych i twórczych duchów. Obywatele, w zrozumieniu ważności dzieła złożcie swą cegłę do odbudowującego się gmachu nowej szkoły polskiej w odradzającej się Ojczyźnie”⁷².

Równocześnie z rozpoczęciem się nauki w pruszkowskich szkołach, przystąpiono do organizowania szeregów ZHP. Duże zasługi poniósł w tym pierwszy po wojnie Komendant Hufca — Jerzy Przyjemski, a także Ryszard Wojciechowski — oraz Stefan Sitarek. W niedługim czasie zdołali sami skupić w Hufcu sporą liczbę młodzieży. Mieszkań-

com miasta pruszkowscy harcerze po raz pierwszy zaprezentowali się w pochodzie pierwszomajowym oraz na uroczystej zbiórce zorganizowanej na ówczesnym targowisku miejskim — 9 maja 1945 roku z okazji Dnia Zwycięstwa⁷³.

W początkowym okresie po wyzwoleniu Pruszków — podobnie jak inne ośrodki z tzw. linii przemysłowej — pozbawiony był na skutek zniszczeń wojennych połączeń w komunikacji kolejowej. Jedyną nieuszkodzoną wówczas linią kolejową w rejonie podstołecznym była Warszawska Kolej Dojazdowa, ale ta znowu nie miała dopływu prądu. Doraźny sposób na uruchomienie EKD — co było bardzo palącym problemem znaleźli pruszkowscy kolejarze. Postanowili zastosować do obsługi EKD lekki typ parowozu, których kilka zdołano ściągnąć do Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego. Z chwilą uruchomienia dopływu prądu przez pruszkowską elektrownię, parowozy zostały wycofane⁷⁴.

Najważniejszym jednak, ale też i najtrudniejszym zadaniem w mieście była odbudowa i uruchomienie zakładów produkcyjnych. Bezpośrednimi organizatorami tej akcji były związki zawodowe i robotnicze, komitety fabryczne. To one wzywały robotników do podjęcia pracy, kierowały odbudową zniszczonych obiektów fabrycznych, zabiegały o zdobycie maszyn, urządzeń, surowców, a także niezbędnych artykułów żywnościowych dla załogi. Nie było pieniędzy. Jako wynagrodzenie za pracę robotnicy otrzymywali porcję chleba i zupy w zakładowej stołówce.

Nie hamowało to jednak entuzjazmu i zapału do pracy. Robotnicy chcąc jak najszybciej uruchomić produkcję, przynosili z domów własne narzędzia, aby wyremontować unieruchomione maszyny czy dorobić brakujące części. Tak było we wszystkich zakładach, chociaż stopień trudności ich odbudowy i uruchomienia był bardzo różny.

Najdotkliwsze straty w osatnim dniu okupacji poniosła elektrownia, ale ona też stanowiła główny nerw całokształtu życia w mieście. Od pierwszej chwili wolności, skoncentrowano wysiłek nad jej uruchomieniem.

Elektrownia Okręgu Warszawskiego w Pruszkowie zlokalizowana przy ul. Ks. Streicha 22 (obecnie ul. Ludwika Waryńskiego) według ówczesnej oceny zniszczona była w 90 procentach. Kompletnemu zburzeniu uległy budynki wytwórni. W stanie względnej używalności pozostawały jedynie pomieszczenia biurowe, magazyny, warsztaty transformatorowe i stołówka. W podobnym stanie znajdowały się dwa spośród siedmiu kotłów. Zupełnie zrujnowane były też nastawnia, pompownia i maszynownia⁷⁵. Taki oto obraz Elektrowni ujrzeli ci spośród jej załogi, którzy następnego dnia po wyzwoleniu zjawili się w swoim dawnym miejscu pracy. Była ich spora grupa na czele z członkami byłej dyrekcji, inżynierami Franciszkiem Bilkiem i Jungiem. Wszyscy natychmiast przystąpili do pracy.

W pierwszym rządzie zabezpieczenia ocalałe resztki mienia zakładowego⁷⁶. Równocześnie zaczęto naprawiać zniszczone linie elektryczne na odcinku do Fabryki Ołówków Majewskiego, cukrowni w Józefowie i linii 35 kV do Zakładów Żyrardowskich⁷⁷.

Inicjatorem i organizatorem tych poczynań, zgodnie z wysuniętym programem politycznym PPR, była Rada Załogowa powołana w dniu 19 stycznia 1945 roku w składzie 11 osób. Byli wśród nich robotnicy, majstrowie, inżynierowie. Na czele Rady stanął znany działacz PPS — Józef Ładno⁷⁸. Pod koniec stycznia 1945 roku w Elektrowni pracowało około 60 osób, a na kierownika powołany został inż. Jung. Był to dobry organizator, choć człowiek daleki od socjalistycznych przekonań⁷⁹.

W wyniku zapału i wysiłku całej załogi każdy dzień przynosi konkretne efekty w pracy nad dostarczeniem miastu dopływu tak niezbędnej energii elektrycznej. Już 20 stycznia 1945 roku wysłannicy załogi Elektrowni zdołali uruchomić maszynę parową w Fabryce Ołówków Majewskiego, w wyniku czego najważniejsze instytucje w mieście otrzymały dopływ prądu. W tamtych dniach było to olbrzymie osiągnięcie.

W dniu 1 lutego energię elektryczną doprowadzono do siedziby Sztabu Generalnego WP we Włochach. Kilka dni później uzyskano dopływ prądu (500 kW z cukrowni oraz z Zakładów Żyrardowskich — 1500 kW).

Kolejnym postawionym zadaniem było dostarczenie prądu dla Warszawy. W tym celu trzeba było usunąć uszkodzenia linii napowietrznej 35 kV biegnącej z Pruszkowa do ul. Armatniej na Woli w Warszawie, oraz naprawić połączenie kablowe z tamtejszej podstacji do elektrowni warszawskiej. Prace te zostały wykonane do 13 lutego 1945 roku i w tym dniu Warszawa otrzymała dopływ energii elektrycznej, 20 lutego przyłączono Elektryczną Kolej Dojazdową, a 20 kwietnia Raszyn, gdzie przystąpiono do odbudowy Radiocentrali.

Ale nie tylko do tego sprowadziła się pomoc załogi Elektrowni w Pruszkowie dla Warszawy i kraju. W okresie od 27 marca do 2 lipca 1945 roku specjalistyczne grupy brygad kotłowych, maszynowych i elektrycznych w liczbie 49 osób brały udział przy odbudowie elektrowni warszawskiej, a także uczestniczyły w pracach pociągu energetycznego na Pradze, przysłanego Warszawie przez rząd radziecki.

Jak widzimy, przystąpienie do odbudowy Elektrowni pruszkowskiej było spontanicznym i samorządnym dziełem jej załogi. Nie czekano na decyzje władz centralnych, które w początkowym okresie uważały nawet, że odbudowa tego obiektu jest wręcz niemożliwa i niecelowa ze względu na ogrom zniszczeń. Dopiero w końcu marca 1945 roku zapadła ostateczna decyzja w Centralnym Zarządzie Energetyki zalecająca odbudowę Elektrowni jako zakładu wytwórczego. Podstawową przesłanką, która zadecydowała o podjęciu takiego właśnie postanowienia, była nieugięta wola, twórczy zapał i wiara załogi w skuteczność swoich poczynań, popartych namacalnymi dokonaniem w tym zakresie. Właśnie w końcu marca 1945 roku m.in. trwały już w całej pełni prace przygotowawcze do odbudowy pierwszego turbozespołu o mocy 8 MW. Sprawną odbudowę sieci umożliwiła rewindykacja transformatorów, której dokonał inż. W. Szumielin. W czerwcu 1945 roku długość odbudowanej sieci wynosiła już 1026 km, a w maju 1946 roku — 1064 km i 28137 odbiorców, co oznaczało prawie zbliżenie się do stanu przedwojennego⁸⁰.

Do czerwca 1945 roku porządkowano teren elektrowni i rozbierano części budynków grożących zawaleniem. Ilustracją rozmiarów wykonanych prac w tym zakresie niech będzie fakt, że rozebrano 1700 m² muru, oczyszczono 500 000 sztuk belek i słupów zbrojeniowych i wiele innych materiałów budowlanych. W czerwcu przystąpiono też do odbudowy obiektów elektrowni oraz naprawy własnymi siłami rozbitych turbozespołów⁸¹.

Najważniejszym jednak wydarzeniem w trudnym procesie odbudowy było uruchomienie 18 XII 1945 roku pierwszego turbozespołu o mocy 8 MW. Następny turbozespół o mocy 6250 kW oddany został do użytku 22 lipca 1947 roku, a w początkach maja 1949 roku jeszcze jeden o mocy 10 000 kW. Odbudowę elektrowni zakończono ostatecznie w 1953 roku, kiedy osiągnęła ona swoją maksymalną moc wynoszącą 38 MW⁸².

W pierwszych powojennych latach systematycznie rosła liczba załogi. Mimo znacznych rozbieżności w przekazach źródłowych w tej kwestii można przyjąć dane określające, że pod koniec 1945 roku pracowało tu już około 550 osób,⁸³ a w połowie 1946 roku — około 700 osób⁸⁴.

Od pierwszych dni wolności przystąpiono do organizowania życia społeczno-politycznego załogi i rozwijania jej samorządności. W początkowym okresie rolę tę spełniała Rada Załogowa. Równocześnie członkowie byłego konspiracyjnego Komitetu Fabrycznego PPR utworzyli komórkę partyjną. Organizatorami i pierwszymi jej członkami byli m.in. Kazimierz Chmielewski — sekretarz, Aleksander Daszkiewicz i Feliks Kędziński oraz Mieczysław Kędziński⁸⁵. Oni też w głównej mierze inspirowali działalność Rady Załogowej. Pod koniec 1945 roku Koło PPR liczyło 31 członków i funkcję sekretarza nadal sprawował Kazimierz Chmielewski, a z-cy sekretarza — Mieczysław Kędziński. W lutym 1947 roku organizacja PPR liczyła 70 członków. Zaszła też wówczas potrzeba utworzenia Komitetu Fabrycznego PPR⁸⁶. Na krótko przed zjednoczeniem w skład Komitetu Fabrycznego PPR wchodził: Władysław Schabowicz — I sekretarz, Mieczysław Cybulski, Edward Głowacki, Halina Hollody, Feliks Kędziński, Mieczysław Kędziński, Mieczysław Sztander, Tadeusz Turowski, Lucyna Wojtowicz⁸⁷.

Obok PPR od pierwszych dni po wyzwoleniu działała także wśród załogi Elektrowni PPS. Jej organizatorami i przywódcami byli m.in. Józef Guła i Józef Ładno. W miarę wzrostu liczby załogi rozwijały się szeregi PPS, która była tu liczniejsza niż PPR. W lutym 1947 roku miała już 127 członków. Wzajemne stosunki i współpraca między PPR i PPS nie były tu najlepsze. Organizacja PPS wykorzystując swoją liczebną przewagę, starała się przechwytywać inicjatywę w sterowaniu życia społeczno-politycznego załogi i nie zawsze chciała nawiązać współdziałanie z PPR w imię dobrze pojętego interesu społecznego. Poczynania PPS w tym względzie ułatwiał dodatkowo fakt, iż w porównaniu z PPR dysponowała ona tu bardziej wykształconą i wyrobioną politycznie kadrą aktywu. Większość jej szeregów rekrutowała się spośród dozoru technicznego i pracowników umysłowych. Zupełnie inaczej proporcje te układały się w szeregach PPR, gdzie przeważali robotnicy.

Stąd też działalność polityczna PPR szczególnie w początkowym okresie była słabsza i mniej skuteczna⁸⁸.

Cała załoga w tym czasie należała już do związków zawodowych. W skład Rady Zakładowej wchodziłi zawsze przedstawiciele wszystkich partii politycznych tu działających oraz bezpartyjni. Do nowo wybranej Rady Zakładowej w końcu kwietnia 1945 r. zostali powołani: Józef Guła — przewodniczący, Mieczysław Iwiński — z-ca przewodniczącego, Władysław Wolniewicz — sekretarz, Antoni Gołębiowski, Feliks Kędziński, Stanisław Kępiński, Władysław Maik, Lucjan Szczeciński, Tadeusz Szrebka, Lucjan Wojtowicz. Zasadą Rady Zakładowej było m.in. uruchomienie w 1945 r. biblioteki zakładowej oraz powołanie klubu sportowego RKS „Energia”, grupującego w grudniu tego roku 25 członków⁸⁹.

Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego zniszczone i ogołocone z maszyn i urządzeń od pierwszych dni wyzwolenia zajęte zostały przez wojsko. W obszernym i ocalałym budynku administracyjnym rozlokowało się dowództwo. Natomiast miejscem dla kontaktów członków załogi stał się Dom Związku Zawodowego Kolejarzy, w którym natychmiast po wyzwoleniu wznowili pracę organizacyjną działacze dawnego Koła ZZK i konspiracyjnych związków zawodowych. Zaczęto od rejestracji pracowników kolejowych znajdujących się aktualnie w mie-

ście i najbliższej okolicy. Jak się okazało z liczącej w okresie okupacji 5 000 załogi, na miejscu pozostała nieliczna część. Ci co pozostali, bez chwili wahania przystąpili do pracy przy odbudowie i uruchomieniu swojego zakładu. Przewodzili w tym członkowie PPR i Związków Zawodowych, którzy w myśl wskazań programowych Polskiej Partii Robotniczej ustanawiali w praktycznym działaniu władzę ludu. Zarząd Koła ZZK powołał nową administrację warsztatową na czele z Karolem Kossutem — technikiem kolejowym, członkiem PPR. Pierwsza grupa pracowników na terenie warsztatów znalazła się (za zgodą radzieckiego komendanta wojskowego) już 18 stycznia 1945 r. Najpierw przystąpiono do zabezpieczenia resztek ocalałego majątku. Widok był żalony. Obraz dewastacji, zniszczeń i grabieży pogłębiał fakt, że na dziedzińcach zakładów odnajdywano liczne mogiły osób rozstrzelanych tu przez hitlerowców.

Ogromowi stojących zadań towarzyszył jednak wielki entuzjazm, zapał i energia członków załogi. Spośród nowo ustanowionej administracji i pionu technicznego największą aktywnością wyróżnili się wówczas: Karol Kossut — nacelnik Warsztatów, Kazimierz Drygas, Stefan Gęsicki, Jan Hauzer, Adam Kallenberger, Władysław Kowalczyk, Aleksander Paciorek, Tadeusz Pietrzyk, Stanisław Pilarski, Bolesław Polak, Jan Ucieszyński. Z każdym dniem rosły zastępy zgłaszających się do pracy. Zaczęto od porządkowania hal i terenów warsztatowych. Dokonano także rejestru zniszczeń i poniesionych strat. Z inicjatywy członków PPR powołana została Rada Załogowa, jako najwyższy organ samorządowy, przekształcona później w Sekcję Fachową. W skład Rady m.in. wchodził: Władysław Kaczkowski — przewodniczący, Antoni Wysocki — sekretarz, Józef Gabel, Bronisław Koop, Jan Trojanowski i inni.

W lutym 1945 r. zakończono odbudowę hali napraw wagonów osobowych — jednej z największych w zakładzie i jeszcze w tym miesiącu przystąpiono do pierwszych bieżących remontów wagonów osobowych i towarowych⁹⁰.

W miarę przesuwania się linii frontu na Zachód, zaczęto wysyłać ekipy warsztatowców na wyzwołone tereny, w poszukiwaniu i rewindykowaniu zagrabionych maszyn i urządzeń technicznych. Kierownikiem jednej z takich ekip był Stefan Gęsicki, który jednocześnie jako maszynista prowadził skład przygotowanego w tym celu pociągu towarowego. W skład ekipy wchodziły dwie, drużyny parowozowe i 8 ślusarzy, a jej trasa wiodła do Wrocławia.

Po 7 dniach jazdy dotarto do Wrocławia, gdzie przy pomocy służby mechanicznej DOKP inż Kordulasińskiego oraz dowództwa wojsk radzieckich, udało się znaleźć odpowiedni zakład dysponujący niezbędnymi maszynami i narzędziami i materiałem. Jak wspomina Stefan Gęsicki, praca przy demontażu i załadunku trwała ponad 2 tygodnie. Zdobyto 5 tokarni, 2 frezarki, heblarkę, 4 wiertarki, pilę do cięcia metali, urządzenia kuźni wraz z niezbędnymi narzędziami, maszyny stolarskie, narzędzia, stop łożyskowy, płyty, sznur azbestowy, klingieryt i wiele innych cennych materiałów i narzędzi. Tu przed wyjazdem ekipa natknęła się jeszcze na 8 podnośników Beckera (dźwigi do podnoszenia parowozów), które stanowiły bardzo cenny sprzęt dla parowozowni. Lecz zmęczenie ludzi było tak wielkie, że sami nie byli już w stanie załadować tego na wagony. Ale i na to znalazł się sposób. Do pomocy zabrano 8 Niemców, którzy w ciągu 4 godzin załadowali podnośniki na wagony. Podróż powrotna trwała 6 dni a cały pobyt dwa miesiące. Przez cały ten okres w Pruszkowie nie miano informacji, gdzie ekipa ze składem pociągu przebywa i co się z nią dzieje. Szczególny niepokój przeżywały rodziny, dopytując się niemal codziennie

u władz miejskich o losy swoich najbliższych. Czynione były próby zasięgnięcia informacji na ten temat u Pełnomocnika Rządu, w Ministerstwie Kolei, w sztabach wojsk radzieckich, nie przyniosły żadnych rezultatów. Na szczęście wrócili wszyscy zdrowi i cali. Przywiezione zaś maszyny, narzędzia i materiały umożliwiły pruszkowskiej parowozowni podniesienie jej pracy już na wyższy poziom⁹¹. Do maja 1945 r. odszukano i sprowadzono do warsztatów zaledwie 3% zrabowanych maszyn, urządzeń i narzędzi. Poszukiwania trwały nadal.

Wobec olbrzymich braków i zapotrzebowania na środki transportu, dokonywano też w warsztatach pruszkowskich napraw samochodów wojskowych oraz parowozów przeznaczonych dla Warszawskiej Kolei Dojazdowej. Równocześnie postępowały prace nad odbudową, wyposażeniem i uruchomieniem poszczególnych hal warsztatowych oraz oddziałów pomocniczych. Od kwietnia 1945 r. zaczęto już wykonywać odlewy z metali kolorowych. W ciągu tego miesiąca dokonano 25 napraw bieżących wagonów osobowych oraz 102 wagonów towarowych.

W początkach 1946 r. uruchomiona została hala napraw wagonów towarowych, a także podjęły pracę takie działy jak: mechaniczny, kuźnia, odlewnia, obręczarnia i odlewnia panewek. W końcu pierwszego kwartału 1946 r. warsztaty miały już 60 % stanu wyposażenia w maszyny i urządzenia z 1939 r. Zmienił się też profil produkcji. Obok napraw bieżących zaczęto wykonywać remonty rewizyjne i średnie oraz odbudowywano wagony⁹². W kwietniu przeprowadzono naprawy bieżące 89 wagonów osobowych, rewizyjne — 25 wagonów osobowych, średnie — 9 wagonów osobowych, 25 bieżących i 128 rewizyjnych wagonów towarowych oraz dwa wagony towarowe odbudowano⁹³. Wyniki produkcyjne uzyskane w kwietniu były już równe średniemu poziomowi miesięcznej produkcji osiąganego w 1937 r.

W okresie tym wzrastała też systematycznie załoga. W końcu marca 1945 r. w warsztatach zatrudnionych było 790 osób, w maju 1020⁹⁴, a w końcu kwietnia 1946 r. 1216 osób⁹⁵.

Czołową rolę w życiu politycznym załogi odgrywała PPR. Do jej szeregów należała m.in. znaczna część personelu technicznego, łącznie z naczelnikiem warsztatów inż. Kossutem. Pod koniec 1945 r. wśród pruszkowskich kolejarzy zorganizowanych było 7 komórek PPR w następującym układzie: EKD — 8 członków — sekretarz Stefan Urbański, dział osobowy PKP — 15 członków, Orkiestra ZZK — 12 członków — sekretarz Władysław Kowalczyk, Mechaniczny PKP — 7 członków, Stacja Kolejowa — 18 członków, Parowozownia — 20 członków, sekretarz Stanisław Kowalski, Gospodarczo-towarowy — 20 członków⁹⁶. W kwietniu 1946 r. organizacja PPR wzrosła już do 250 członków⁹⁷.

Kolejnym zakładem, który został ograbiony i wysadzony w powietrze przez hitlerowców była Wytwórnia Obrabiarek i Narzędzi Stowarzyszenia Mechaników Polskich z Ameryki S.A. W dniu wyzwolenia Pruszkowa obok ruin i dogasających zgliszcz Wytwórni znalazła się już spora grupa robotników. Byli wśród nich członkowie PPR oraz powołanego jeszcze w czasie okupacji Komitetu Fabrycznego jak: np. Jan Ciesielski, Jan Kalbarczyk, Feliks Knapp, Tadeusz Kurzela, Antoni Lesiak, Ryszard Pietrusiński, Michał Roszkowski. Natychmiast przystąpiono do gaszenia ognia i zabezpieczenia ocalałych resztek mienia fabrycznego, przeganiając szukających łupu szabrowników. Robotnicy posłali też po inż. Jan Piotrowskiego, mieszkającego w Komorowie, któremu powierzyli funkcję dyrektora fabryki. Inż. mechanik Jan Piotrowski, absolwent Politechniki w Petersburgu i w Warszawie, w Stowarzyszeniu Mechaników w Pruszkowie pracował od 1921 r. Jeszcze tego samego dnia w lokalu przy ul. Stalowej po byłym sklepie „Meinla” urządo-

no biuro fabryczne, w którym sekretarka dyrektora — jeszcze z czasów przedwojennych Janina Forbrich, na przyniesionej z domu maszynie do pisania, sporządzała pierwsze listy zgłaszających się do pracy osób. Z każdym dniem przybywało ich coraz więcej⁹⁸. Przystąpiono do usuwania gruzów i odbudowy fabryki. Zadanie to okazało się bardzo niebezpieczne, gdyż pod zwalami gruzów tkwiły jeszcze niewypały min i materiałów wybuchowych.

W dniu 21 I 1945 r. odbyło się zebranie Komitetu Fabrycznego, któremu przewodniczył Jan Ciesielski — delegat załogi do Rady Miejskiej, a sekretarzował Michał Roszkowski. Na zebraniu omówiono najważniejsze zadania stojące przed załogą i podjęto konkretne ustalenia organizacyjne zmierzające do ich realizacji. Powołano kilka specjalistycznych sekcji roboczych, które miały zająć się rozwiązywaniem ściśle określonych problemów. W skład poszczególnych sekcji zostali wybrani:

1. Sekcja gospodarcza — Walenty Gawdziński, Zygmunt Kozłowski, Zygmunt Lipiński, Adam Łosiak, Antoni Malinowski, Ryszard Pietrusiński, Aleksander Wesołowski, Feliks Żugajewicz.

2. Sekcja techniczna — inż. Jan Piotrowski, inż. Roman Baranowski, inż. Piotr Moroz, Teodor Hoppe, Stanisław Miodek, Stanisław Miśiewicz, Jerzy Ostrzycki, Michał Roszkowski.

3. Sekcja szkolna — dyr. Julian Gomuliński, Piotr Jędrzejewski, Pawlak, Stanisław Radomski, Sędzikowski, Wieczorkiewicz, Stanisław Wesołowski.

4. Sekcja bezpieczeństwa — Jan Kalbarczyk, Hieronim Kurzela, Roman Sobczak, Mieczysław Walczak.

Jednocześnie spośród członków sekcji do rozszerzonego składu komitetu Fabrycznego wytypowani zostali: Roman Baranowicz, Julian Gomuliński, Piotr Jędrzejewski, Jan Kalbarczyk, Hieronim Kurzela, Adam Łosiak, Antoni Malinowski, Piotr Moroz, Jan Piotrowski, Roman Sobczak, Aleksander Wesołowski. Zebranie rozszerzonego Komitetu Fabrycznego postanowiono zwołać nazajutrz i poruszyć sprawę zwrotu mienia fabrycznego wyniesionego przez pracowników w czasie okupacji lub w pierwszym dniu wolności. Zobowiązano też radnego Jana Ciesielskiego, aby załatwić u władz miejskich sprawę oczyszczenia terenu fabrycznego z ładunków wybuchowych⁹⁹.

Zgodnie z ustaleniami zebranie rozszerzonego Komitetu Fabrycznego odbyło się 22 stycznia. Na przewodniczącego obrad wybrano dyrektora Jana Piotrowskiego. Poinformowano zebranych o ustaleniach przyjętych na wczorajszym posiedzeniu i o stopniu ich realizacji. Jan Ciesielski oznajmił, że władze miejskie zapewniły usunięcie materiałów wybuchowych z terenu fabryki, a także złożył sprawozdanie z działalności Rady Miejskiej. Inż. Piotrowski poinformował o uzgodnieniach z przedstawicielami wojska w sprawie rozpoczęcia pracy nad uruchomieniem fabryki. Podjęto też uchwałę, aby w sprawie zagarniętego już po okupacji mienia fabrycznego wywiesić w mieście ogłoszenia wzywające do jego zwrotu w terminie do dnia 29 stycznia 1945 r. Postanowiono też zwrócić się z apelem do całej załogi o oddanie wszelkich narzędzi i przedmiotów wyniesionych z fabryki podczas okupacji¹⁰⁰.

W ciągu pierwszych dziesięciu dni wolności opracowany został dokładny harmonogram prac związanych z odbudową i uruchomieniem fabryki, który systematycznie realizowano. Wprowadzono stałe posterunki zabezpieczające teren i mienie fabryczne. Załoga pomagała oczyszczać teren z ładunków wybuchowych. Odgruzowywała i odbudowywała hale produkcyjne. W pracach tych brała też udział kilkudziesięcioosobowa grupa niemieckich jeńców wojennych z pobliskiego

obozu tymczasowego w Tworkach. Sekcja techniczna pracująca pod kierownictwem inż. Moroza przygotowała plan poczynić nad wstępnym uruchomieniem ocalałych maszyn, naprawy samochodów, gromadzenia sprzętu i narzędzi. Inżynierowie Piotrowski, Pietrusiński i inni odkopali ukrytą w 1939 r. dokumentację konstrukcji obrabiarek. Wiele rysunków technicznych przynoszono z domów.

Prace nad odtworzeniem planów fabrycznych wraz z rostawieniem maszyn nadzorował inż. Baranowicz, nad elektryfikacją fabryki — Stanisław Miodek, nad odtworzeniem rysunków produkcyjnych typowych obrabiarek i narzędzi — inż. Jachimowicz. Jednocześnie Komitet Fabryczny czynił starania u władz państwowych o przyznanie środków finansowych na odbudowę zakładu. Wstępnie na ten cel uzyskano 200 000 zł. Z inicjatywy Komitetu Fabrycznego wysłano grupę specjalistów — inżynierowie Leśniewski, Moroz, Siwicky — do Warszawy w celu poszukiwania maszyn i narzędzi. Druga ekipa rewindykacyjna udała się wspólnie z przedstawicielami załogi Ursusa na ziemie zachodnie, by odnaleźć i sprowadzić do zakładów zrabowane przez hitlerowców maszyny i urządzenia.

Pierwszy zestaw maszyn i urządzeń dla Wytwórni Obrabiarek przydzielony został w końcu stycznia 1945 r. przez Pełnomocnika Rządu Bolesława Rumińskiego i pochodził z pobliskiego majątku Reguły. Były to 3 tokarki, strugarka poprzeczna, szlifierka do ostrzenia, gwinciarzka, 2 wiertarki, piła mechaniczna, nożyce dźwigowe, 2 prasy balansowe i młot pneumatyczny. Robotnicy w tym członkowie Komitetu Fabrycznego — załadowali cenną zdobycz na wagony i z braku parowozu, pchali je własnymi rękami aż do fabryki. Kolejne maszyny miały być sprowadzone z majątku Macierzysz, ale czekano na poprawę przejezdności dróg.

Czyniono także przygotowania, do rozpoczęcia nauki w szkole zakładowej. Pod przewodnictwem dyrektora Wieczorkiewicza prowadzono rejestrację uczniów, kompletowano zespół nauczycieli, remontowano budynki szkolne. Mimo braku ławek, stołów i krzeseł, w początkach lutego 1945 r. ponad 100 uczniów podjęło naukę w kilku salach, gdyż część budynku szkolnego zajmowało wojsko.

Zajmowano się też trudnym problemem aprowizacji pracowników. Do dnia 7 lutego 1945 r. udało się zdobyć zaledwie dwa razy przydział po 110 kg chleba. Od pierwszych dni uruchomiono stołówkę zakładową, do której produkty zdobywały wysyłane na wieś specjalne ekipy robotnicze. Kiedy wiosną 1945 r. fabryka otrzymała do celów rekreacyjnych resztówkę z rozparcelowanego majątku w Badowie, założono tam m. in. hodowlę trzody chlewnej na potrzeby stołówki zakładowej.

Nad całością tych wszystkich prac czuwały Komitet Fabryczny, w którym zgodnie współpracowali przedstawiciele PPR, PPS, SD oraz bezpartyjni, Rada Związków Zawodowych i Tymczasowy Zarząd Fabryki na czele z inż. Piotrowskim, mianowanym na to stanowisko przez Pełnomocnika Rządu. Dyrektorem administracyjno-handlowym był inż. Władysław Leśniewski — absolwent Politechniki w Pradze Czeskiej, bezpartyjny. Położył on duże zasługi przy odbudowie fabryki.

Ze znaczną pomocą przy odbudowie Wytwórni Obrabiarek przyszła załoga Fabryki Ołówków Majewskiego, wykonując wszelkie roboty stolarskie. Zapewniła także w swojej przychodni fabrycznej pomoc lekarską dla pracowników Wytwórni Obrabiarek oraz wyposażyła w materiały piśmienne ich dzieci uczęszczające do szkoły.

Władze państwowe przywiązywały dużą wagę do wznowienia produkcji Wytwórni Obrabiarek i Narzędzi w Pruszkowie, ze względu na jej szczególny charakter. Stąd też państwowy plan przemysłu obra-

biarkowego zakładał całkowitą odbudowę i pełne uruchomienie fabryki pruszkowskiej do końca listopada 1945 r. Okazało się to jednak nie-realne.

Do końca marca 1945 r. zakończony został planowany remont tych hal produkcyjnych, które częściowo ocalały i w kwietniu ruszyły pierwsze maszyny, których odnaleziono już i sprowadzono 61 sztuk. Także w marcu uruchomiono pompę i hydrofor zasilając fabrykę w wodę. Pod koniec kwietnia rozpoczęła pracę kuźnia i przystąpiono do budowy stolarni. W tym czasie we Wrocławiu natrafiono na ślad zagrabionych przez okupanta maszyn z Pruszkowa, gdzie też wysłano zaraz ekipy rewindykacyjne. Przez marzec i kwiecień wyremontowano 8, a do końca 1945 r. łącznie 61 obrabiarek, przeznaczonych głównie na potrzeby własne i Ministerstwa Komunikacji. Od marca 1945 r. do 31 grudnia 1946 r. wyremontowano ogółem 291 obrabiarek na sumę 25 mln. zł. Rok 1947 zapoczątkował produkcję nowego typu obrabiarek własnej konstrukcji, których wykonano 25 sztuk.

W czerwcu 1945 r. w Pruszkowie zlokalizowane zostało Zjednoczenie Polskich Fabryk Obrabiarek, Narzędzi i Wyrobów Precyzyjnych (obejmujące 32 fabryki), a na dyrektora naczelnego mianowano inż. Jana Piotrowskiego — dotychczasowego dyrektora fabryki pruszkowskiej. Dyrektorem w Stowarzyszeniu Mechaników został wówczas Maciejewski.

Równoległe z odbudową i uruchomieniem fabryki następował wzrost liczbowy jej załogi. W pierwszych dniach wyzwolenia znalazło się tu około 50 osób, w kwietniu pracowało 108 osób, i około 200 uczniów szkoły zakładowej, w lipcu — 160 osób, w grudniu 327, w styczniu 1946 r. — 372, w kwietniu 468, w tym 42 kobiety, 90 umysłowych — w tym 26 kobiet, a w końcu grudnia 1946 r. pracowało już 676 osób¹⁰¹.

Od pierwszych dni wolności wznowiła działalność w fabryce organizacja PPR, którą tworzyli członkowie z okresu konspiracji, jak: Adam Łosiak — sekretarz, Jan Kalbarczyk, Hieronim Kurzela, Zygmunt Pietrusiński, Siwicki, Sobczak, Zygmunt Szczepański. W dniu 14 III 1945 r. odbyło się zebranie komórki PPR, na którym po raz pierwszy przyjęto nowych członków. W szereg PPR zostali wówczas przyjęci: Balcerek, Binka, Lucjan Brodowski, Grakowski, Bronisław Górniak, Chwesiński, Teodor Hoppe, Jakubowicz, Kotkowski, Kazimierz Miracki, Misiek, Kazimierz Skonieczny, Szczerbiński.

W kwietniu 1945 r. Łosiak powołany został do pracy w Wydziale Przemysłu WKW PPR, a sekretarzem komórki PPR wybrano Lucjana Brodowskiego. Na zebraniach organizacji PPR zastanawiano się głównie nad tym, gdzie szukać maszyn, narzędzi i jak je sprowadzić do fabryki, co uczynić, aby jak najszybciej uruchomić produkcję, gdyż w tym widziano drogę do poprawy warunków materialnych i bytowych załogi. A nie były to wcale warunki łatwe i o nich mówiono często na zebraniach partyjnych, szczególnie o zaopatrzeniu robotników w artykuły żywnościowe. „...Fabryka musi mieć wyżywienie, bo my jesteśmy biedni i głodni” stwierdzał z żalem Teodor Hoppe na zebraniu komórki PPR w dniu 9 kwietnia 1945 r. Wiele krytycznych uwag kierowano pod adresem Zarządu Miejskiego w Pruszkowie, zarzucając mu nieudolne i nie sprawiedliwe gospodarowanie w zakresie rozdziału artykułów żywnościowych i materiałów tekstylnych¹⁰². Podajmy tu, że np. w kwietniu 1945 r. przydział artykułów żywnościowych na jednego pracownika Wytwórni Obrabiarek obejmował: 8 kg chleba, 1 kg cukru, 0,10 kg drożdży, 0,5 kg kawy, 0,20 kg mydła, 0,10 kg cukierków, 1 kg oleju, 3 kg mąki kartoflanej, 0,025 kg herbaty, 0,75 kg marmelady¹⁰³.

Dużą aktywność w rozwiązywaniu trudnych problemów aprowizacji i warunków bytowych robotników przejawiała Rada Zakładowa Związków Zawodowych, do których należała cała załoga. W skład wybranej w czerwcu 1945 r. Rady Zakładowej wchodziło 4 członków PPR i 5 bezpartyjnych¹⁰⁴. Kolejne wybory do Rady odbyły się w listopadzie 1945 r., w wyniku których wkład jej weszli: Jan Ciesielski, Bronisław Górniak, Feliks Kaim, Stanisław Miodek, Ryszard Pietrusiński, Stefan Prusak, Kazimierz Skonieczny, Zygmunt Szczepański, Feliks Żugajewicz¹⁰⁵.

(cdn)

P r z y p i s y

¹⁰ Bolesław Dolata. Wyzwolenie Mazowsza Zachodniego w 1945 r. W: Warszawa Lewa Podmiejska. op. cit. s. 294—296.

¹² Antoni Wysocki. Pruszków za czasów Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej Wspomnienia. Archiwum KW PZPR, Pruszków,teczka ogólna.

¹¹ Józef Piłatowicz. Dzieje elektrowni pruszkowskiej op. cit., s. 36.

¹³ Józef Słota. Wspomnienia op. cit.

¹⁴ Józef Słota. Fragmenty wspomnień z lat 1944—1945. Mówi Pruszków. op. cit., s. 4.

¹⁵ W 20 rocznicę zakończenia II wojny światowej. Mówi Pruszków 10 VI 1973. s. 2.

¹⁶ Józef Słota. Wspomnienia. op. cit.

¹⁷ Pruszków opuścili wówczas m.in. Waław Maliga, Bolesław Polak, Władysław Piątek, Stanisław Stachacz — udając się w okolice Żyrardowa i Skiernewic.

¹⁸ Waław Maliga. Komitet Dzielnicowy PPR w Pruszkowie. W: Warszawa Lewa Podmiejska. op. cit. s. 432.

¹⁹ Józef Słota. Wspomnienia. op. cit.

²⁰ Irena Strzelecka. Związek Walki Młodych w Pruszkowie. Rocznik Pruszkowski. 1978. s. 15—16.

²¹ Benon Dymek. Konspiracyjne rady narodowe Mazowsza Zachodniego op. cit., s. 183.

²² Józef Słota. Wspomnienia. op. cit. oraz WAP Żyrardów. Akta Miast Pruszkowa. t. 66. k. 1—13.

²³ WAP Żyrardów. Akta Miasta Pruszkowa. t. 85. k. 1. Protokół z pierwszego posiedzenia Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Pruszkowie z dnia 20 II 1945 r.

²⁴ AKW PZPR. sygn. 1/VI/113. Informacje ogólne Komitetu Miejskiego PPR

²⁵ Genowefa Klik. Tworzenie się władzy i administracji w wyzwolonym Pruszkowie. Maszynopis. s. 9.

²⁶ W sprawozdaniu z działalności Wydziału I-go Zarządu Miejskiego w Pruszkowie za okres od 17 stycznia do 1 maja 1945 r. mówi się że W. Maliga stanowisko wiceprezydenta objął dopiero 4 IV 1945 r. co jest jednak informacją błędną.

²⁷ WAP Żyrardów. Akta Miasta Pruszkowa. t. 85. k. 1 Protokół z pierwszego posiedzenia Prezydium MRN w dniu 20 II 1945 r.

²⁸ Tamże. t. 68, kl. 1. Sprawozdanie z działalności Wydziału I-go Zarządu Miejskiego za okres od 17 stycznia do 1 maja 1945 r.

²⁹ Tamże. t. 61. k. 1, Protokół Nr 1 z pierwszego organizacyjnego posiedzenia

³⁰ Tamże. t. 546.

³¹ AKW PZPR, sygn. 1/XII/35. Protokół nr 16 z posiedzenia Miejskiej Rady Zarządu Miejskiego w Pruszkowie w dniu 11 VI 1945 r. Narodowej w Pruszkowie w dniu 5 III 1946 r.; oraz WAP Żyrardów, Akta Miasta Pruszkowa. t. 61 k. 1, Protokół z drugiego posiedzenia Zarządu Miejskiego w Pruszkowie z dnia 20 VIII 1945 r.

³² WAP Żyrardów. Akta Miasta Pruszkowa. t. 8. k. 32.

³³ Tamże. t. s., k. 39. Protokół nr 11 z posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej z dnia 15 VIII 1945 r.

³⁴ Tamże. t. 8. k. 51—52. Protokół nr 10 z posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej w Pruszkowie z dnia 28 VII 1945 r.

³⁵ Tamże. t. s., k. 9—13. Protokół z posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej w dniu 30 XI 1945 r.

³⁶ AKW PZPR. Zespół KM PPR Pruszków. sygn. 1/XII/35. Protokół nr 16 z posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej w Pruszkowie w dniu 3 III 1946 r.

³⁷ Tamże. Protokół nr 24 z posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej w Pruszkowie, z dnia 28 lutego 1947 r.

³⁸ Tamże. Sprawozdanie KM PPR w Pruszkowie z dnia 26 VI 1947 r.

³⁹ Tamże. sygn. 1/IX/14. Sprawozdanie Społecznej Komisji Kontroli Cen przy Miejskiej Radzie Narodowej w Pruszkowie za okres lipiec—31 grudnia 1947 r.

⁴¹ Genowefa Klik. Tworzenie się władzy i administracji... op. cit., s. 9.

⁴¹ WAP Żyrardów. Akta Miasta Pruszkowa, t. s. K. 1—6.

⁴² Tamże. t. 61. k. 109. Protokół z posiedzenia Zarządu Miejskiego w Pruszkowie z dnia 8 XI 1945 r.

⁴³ Tamże. t. 9. k. 36. Protokół nr 20 z posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej w dniu 1 VI 1946 r.

⁴⁴ Tamże. kl. 11. Protokół nr 22 z posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej w Pruszkowie, w dniu 19 X 1946 r.

⁴⁵ Tamże. k. 6. Protokół nr 23 z posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej w Pruszkowie w dniu 26 XI 1946 r.

⁴⁶ Tamże. t. 253. k. 9. Skład Zarządu Miejskiego w Pruszkowie na dzień 19 VI 1947 r.

⁴⁷ Tamże. t. 104. k. 194. Wyciąg z protokołu nr 28 plenarnego posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej w Pruszkowie odbytego w dniu 18 X 1947 r.

⁴⁸ Tamże. t. 102. k. 257. Protokół nr 110 z posiedzenia MRN w Pruszkowie w dniu 7 X 1947 r.

⁴⁹ Tamże. t. 104. k. 194, 199, 203. Wyciąg z protokołu nr 28 plenarnego posiedzenia MRN. op. cit.

⁵⁰ Tamże. t. 63, k. 15. Skład Zarządu Miejskiego w Pruszkowie w grudniu 1947 r.

⁵¹ Tamże. t. 243, k. 35. Zarząd Miejski w Pruszkowie. Wydział Ogólny.

⁵² Tamże. t. 103, k. 54. Protokół nr 159/48 z posiedzenia Prezydium MRN w Pruszkowie w dniu 24 IX 1948 r.

⁵³ Tamże. t. 104, k. 336. Wyciąg z protokołu nr 39/10 uchwały nr 39 plenarnego posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej w Pruszkowie. odbytego w dniu 8 XI 1948 r.

⁵⁴ Tamże. k. 329.

⁵⁵ Tamże. t. 243. k. 61.

⁵⁶ AKW PZPR. Zespół KM PPR Pruszków. sygn. 1/VI/112. Sprawozdanie KM PPR w Pruszkowie, grudzień 1948 r.

⁵⁷ AKW PZPR sygn. 1/VI/111. Protokół z drugiego zebrania KM PPR w Pruszkowie w dniu 31 I 1945 r.

⁵⁸ Tamże. Kartoteka Wspomnień. Józef Słota. Wspomnienia.

⁵⁹ WAP Żyrardów. Akta Miasta Pruszkowa, t. 68, k. 10. Sprawozdanie z działalności Wydziału I-go KM PPR w Pruszkowie za okres 17 I do 1 V 1945 r.

⁶⁰ Józef Słota. Fragmenty wspomnień z lat 1944—1945. Mówi Pruszków styczeń—marzec 1972, s. 4.

⁶¹ AKW PZPR. sygn. 1/VI/111. Protokół z drugiego zebrania KM PPR w Pruszkowie w dniu 31 I 1945 r.

⁶² WAP. Żyrardów. Akta Miasta Pruszkowa. t. 290, k. 9.

⁶³ AKW PZPR. Zespół KM PPR Pruszków. sygn. 26/VI/4. Protokół z zebrania komórki PPR w Rzeźni miejskiej w dniu 18 IV 1945 r.

⁶⁴ Tamże. sygn. 25/II/1. Protokół z plenarnego posiedzenia KM PPR w Pruszkowie w dniu 8 IV 1945 r.

⁶⁵ Krzysztof Zwoliński. Pierwsze lata władzy ludowej w Żyrardowie. W: Rocznik Mazowiecki. Tom, Warszawa. 19, c. 74.

⁶⁶ AKW PZPR. Wydział Przemysłowy. sygn. 1/IX/14. Pismo KM PPR w Pruszkowie do WKW PPR z dnia 15 IV 1945 r.

⁶⁷ Tamże. Zespół KM PPR Pruszków. sygn. 25/VI/4.

⁶⁸ AKW PZPR. Kartoteka Wspomnień. Józef Słota. Wspomnienia, oraz Irena Strzelecka, Związek Walki Młodych w Pruszkowie W. Rocznik Pruszkowski 1978, s. 15.

⁶⁹ WAP. Żyrardów. Akta Miasta Pruszkowa, t. 356. Sprawozdanie z działalności Referatu Szkolnego od 17 stycznia do 1 maja 1945.

⁷⁰ Tamże, t. 352.

⁷¹ Tamże, t. 295.

⁷² Tamże, Zarząd Miejski w Pruszkowie, t. 549.

⁷³ Jadwiga Kostera. Trochę harcerskiej historii. W: Mówi Pruszków, styczeń 1976, s. 21—22, oraz Sprawozdanie z zebrania Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie z dnia 27 I 1945 r. AKW PZPR, sygn. 1/VI/112.

⁷⁴ Władysław Jantarski. Wyprawa po złote runo. Mówi Pruszków styczeń—marzec 1972 r. s. 4.

⁷⁵ AKW PZPR, sygn. 25/VI/3. Elektrownia Okręgu Warszawskiego w Pruszkowie.

⁷⁶ Tamże. sygn. 1/XI/24.

⁷⁷ Józef Piłatowicz. Dzieje Elektrowni Pruszkowskiej. W: Rocznik Pruszkowski. 1978 s. 36.

⁷⁸ AKW PZPR. sygn. 25/VI/3. Elektrownia.

⁷⁹ Tamże, sygn. 1/VI/112. Sprawozdanie z zebrania Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie, z dnia 27 I 1945 r.

⁸⁰ Józef Piłatowicz. Dzieje Elektrowni Pruszkowskiej. op. cit., s. 36—38.

⁸¹ AKW PZPR, sygn. 1/VIII/6. sprawozdanie Wydziału Propagandy przy KM PPR w Pruszkowie z dnia 1 VI 1945 r.

⁸² Józef Piłatowicz. Dzieje Elektrowni Pruszkowskiej. op. cit., s. 38—39.

⁸³ AKW PZPR, sygn. 1/VI/112. Sprawozdanie Wydziału Zawodowego WKW PPR z dnia 17 XII 1945 r.

⁸⁴ Tamże, sygn. 1/IX/14. Pismo KM PPR w Pruszkowie z dnia 11 III 1946 r. do WWK PPR. Natomiast w sprawozdaniu przemysłowym WWK PPR za miesiąc kwiecień 1946 r. podaje się, że stan zatrudnienia w Elektrowni wynosi 543

osoby w tym 197 pracowników umysłowych (Tamże.). Jeszcze inne dane znajdujemy w sprawozdaniu eferentów KC PPR z marca 1947 r. liczba załogi wynosiła 334, osoby, a do końca roku planowano wzrost do 500 osób. (Tamże, sygn. 1/VI/112).

⁸⁵ Tamże, sygn. 25/VI/3.

⁸⁶ Tamże, sygn. 1/VI/112. Sprawozdanie Wydziału Zawodowego WWK PPR z dnia 17 XII 1945 r. oraz Sprawozdanie referentów KC PPR z pobytu w Pruszkowie w dniach 26 II—1 III 1947 r.

⁸⁷ Tamże. Sprawozdanie Komitetu Fabrycznego PPR z dnia 7 X 1948 r.

⁸⁸ Tamże, sygn. 1/VI/112. Sprawozdanie Wydziału Zawodowego WWK PPR z dnia 17 XII 1945 r.

⁸⁹ WAP. Żyrardów. Akta Miasta Pruszkowa, t. 182, k. 2. oraz AKW PZPR, sygn. 1/XI/24, Protokół z posiedzenia nowowybranej Rady Zakładowej w Elektrowni Okręgu Warszawskiego, odbytej w dniu 2 maja 1945 r.

⁹⁰ Ludwik Hass. Marian Lech. Dzieje Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego w Pruszkowie. Warszawa 1969, s. 168—169.

⁹¹ Władysław Jantarski. Wyprawa po złote runo. Mówi Pruszków, styczeń—marzec 1972, s. 4, oraz Józef Słota. Fragmenty wspomnień z lat 1944—1945, tamże.

⁹² Ludwik Hass. Marian Lech. Dzieje Zakładów Naprawczych op. cit., s. 170—171.

⁹³ AKW PZPR, sygn. 1/IX/14. Sprawozdanie przemysłowe za miesiąc kwiecień 1946 r.

⁹⁴ Ludwik Hass, Marian Lech. Dzieje Zakładów Naprawczych, op. cit. s. 170—171.

⁹⁵ AKW PZPR, sygn. 1/IX/14. Sprawozdanie przemysłowe za miesiąc kwiecień 1946 r.

⁹⁶ Tamże, sygn. 25/VI/2. Blankiet sprawozdawczy PPR o ilości i liczebności komórek partyjnych z 31 XI 1945 r.

⁹⁷ Tamże, 1/IX/14. Sprawozdanie przemysłowe za miesiąc kwiecień 1946 r.

⁹⁸ Leszek Kożusko. Zarys historii Zakładów Przemysłowych 1 Maja wydawnictwo Zakładowej Komisji Historycznej, s. 17—18.

⁹⁹ AKW PZPR, sygn. 25/VI/4. Protokół z zebrania Komitetu Fabrycznego Stowarzyszenia Mechaników w dniu 22 I 1945 r.

¹⁰⁰ Tamże, Protokół z zebrania Komitetu Fabrycznego Stowarzyszenia Mechaników w rozszerzonym składzie w dniu 22 I 1945 r.

¹⁰¹ Tamże, sygn. 25/VI/5, Protokół pierwszego walnego zebrania pracowników Fabryki Stowarzyszenia Mechaników Polskich z Ameryki, S.A. odbytego w dniu 26 I 1945 r.; sygn. 1/IX/14. Stan produkcji i zatrudnienia w Wytwórni Obrabiarek Stowarzyszenia Mechaników za okres od 1 marca 1945 do 31 grudnia 1946; Leszek Korzuszko, Zarys historii Zakładów Przemysłowych 1 Maja, op. cit., s. 18—21.

¹⁰² AKW PZPR, sygn. 25/VI/4. Protokół z zebrania komórki PPR w Fabryce Stowarzyszenia Mechaników Polskich z Ameryki, S.A., w dniu 14 III 1945.

¹⁰³ Tamże, sygn. 1/IX/14. Aprowizacja w kwietniu 1945 r.

¹⁰⁴ Tamże. Sprawozdanie przemysłowe za kwiecień 1946 r.

¹⁰⁵ Tamże, sygn. 1/XI/24.

Recepta na powodzenie

W tym roku upływa 10 lat działalności Pruszkowskiego Towarzystwa Kulturalno-Naukowego. Skorzystałam z tej okazji, aby przeprowadzić wywiad z prezesem Towarzystwa, mgr inż. Januszem Grundwaldem. Nie było to łatwe zadanie, gdyż prezes jest człowiekiem niezmiernie zajęтым służbowo i społecznie. Ale podobno im więcej ma się pracy, tym więcej jest czasu... To tylko pozorny paradoks, proszę wypróbować.

Mgr inż. J. Grundwald jest dyrektorem Okręgowego Przedsiębiorstwa Geodezyjno-Kartograficznego, mieszczącego się w Warszawie-Ursusie. Ponadto jest członkiem Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Prusz-